

KÖZLEMÉNYEK

SZUROMI SZABOLCS ANZELM O.Praem.

AZ EGYHÁZI INTÉZMÉNYRENDSZER ALAKULÁSA A II. VATIKÁNI ZSINAT NYOMÁN

Az I. és a II. világháborút követően lényeges átalakuláson ment át az európai gondolkodás, illetve a politikai berendezkedés. A két viláégés hatására tovább erősödött a *szekularizáció*, a *vallási pluralizmus* és az *ateizmus* Európa szerte. A társadalmi problémákra a világi uralkodóknál korábban reagált az Egyház, hiszen XIII. Leó pápa (1878-1903) *Rerum novarum* kezdetű enciklikája már 1891-ben igyekezett megoldást keresni a fenn álló szociális nehézségekre. XII. Piusz pápa (1939-1958) áldozatos tevékenysége pedig az *egyházkép* és az *Egyház dogmatikus tanításának* apostoli hagyományon nyugvó új foglalatát adták. Az ötvenes évekre Közép és Kelet-Európában megerősödő *baloldali kormányzatok* újabb nehézségek elé állították az egyházi életet, míg *Nyugaton* az agnoszticizmus jelentett problémát.

Ez idő alatt létrejött egy olyan teológus réteg és teológiai mozgalmak, amelyek az Egyház tradicionális tanításának az *újrafogalmazását* sürgették, lefordítva azt az új társadalmi berendezkedés nyelvére és idomítva az emberi szokásokban és életmódban beállt változásokhoz.¹ Ilyen körülmények között hirdette meg XXIII. János pápa (1958-1963) 1959. január 25-én a Római Egyházmegyei Szinódust, az egyetemes zsinatot és az egyházi törvénykönyv átdolgozását. A zsinat előkészítése bizottságokban folyt mintegy két éven keresztül. Az 1960. január 24-31-ig megtartott Római Zsinat után, 1961. december 25-én a *Humanae salutis* kezdetű konstitúció, majd az 1962. február 2-i *Concilium diu* kezdetű motuproprio 1962. október 11-re hívta össze a II. Vatikáni Zsinatot. A zsinaton képviseltette magát az *anglikán egyház*, a németországi *evangélikusok*, a *Lutheránus és Református Világszövetség*, az *Egyházak Ökumenikus Tanácsa*, illetve a *moszkvai* és több *ortodox patriárkátus*. A zsinaton szavazati joggal vettek részt a katolikus püspökök, továbbá a pápai jogú szerzetesintézmények legfőbb előljárói.

A hosszúra nyúlt előzetes egyeztetések után a zsinat 3. szessziója megfogalmazta a szent liturgia megújítására vonatkozó konstitúciót.² Az 5. szesszió az

¹ Vö. MARTINA, G., „Il contesto storico in cui è nata l’idea di un nuovo concilio ecumenico” in LATOURELLE, R. (ed.), *Vaticano II. Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, I. Assisi 1987. 27-82.

² *Sacrosanctum concilium* (1963. dec. 4.) *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ed. ALBERIGO, J.-DOSSETTI, J.A.-JOANNOU, P.-P.-LEONARDI, C.-PRODI, P. Bologna 1973.³ (továbbiakban: COD) 820-843.

Egyházi szülő dogmatikus tanítást foglalta össze,³ illetve kitért a keleti katolikusok⁴ és az ökumenizmus kérdésére.⁵ A zsinati atyák részletesen szabályozták a püspökök pasztorális feladatát,⁶ a szerzetesi,⁷ illetve a papi élet megújítását,⁸ továbbá a keresztyén oktatásügyet,⁹ az Egyháznak a nem keresztyén vallásokhoz fűződő kapcsolatát (7. szesszió).¹⁰ Fontos a Szentírásról,¹¹ a világi krisztushívők apostolkodásáról (8. szesszió),¹² a vallásszabadságról,¹³ és az Egyház térítő és pasztorális tevékenységéről vallott egyházi tanítás rögzítése is (9. szesszió).¹⁴

A püspöki kollégium hatáskörének, a kollegialitás félreértelmezésének és a pápai primátus gyengítésének a veszélye már a zsinat ülésének idején felmerült. Ennek kiküszöbölésére, VI. Pál pápa (1963-1978) kifejezett kívánságára a *Lumen gentium* szövegéhez csatolták az úgynevezett *Nota explicativa praevia*-t, azaz „Magyarázó megjegyzést”. A II. Vatikáni Zsinat eredményeként a pápát segítő új intézmény jött létre, a püspöki szinódus,¹⁵ melyben a püspökök a *Christus Dominus* 5. pontjának megfelelően, az egész Egyházra kiterjedő küldetésüket gyakorolják. A püspöki szinódus intézményét VI. Pál pápa létesítette 1965. szeptember 15-én *Apostolica sollicitudo* kezdetű motu proprio-jaival.¹⁶ Ebben a pápa rögzítette, hogy az új szerv, amely tanácsadói funkcióval rendelkezik, kötelező döntéseket csakis olyan esetekben hozhat, ha arra azt előzetesen kifejezetten felhatalmazza.¹⁷ Hasonló eredménye a II. Vatikáni Zsinatnak az egyes országok alkalmi püspöki konferenciáinak¹⁸ állandó testületté alakítása.¹⁹

³ *Lumen gentium* (1964. nov. 21.) COD 849-899.

⁴ *Orientalium ecclesiarum* (1964. nov. 21.) COD 900-907.

⁵ *Unitatis redintegratio* (1964. nov. 21.) COD 908-920.

⁶ *Christus dominus* (1965. oct. 28.) COD 921-939.

⁷ *Perfectae caritatis* (1965. oct. 28.) COD 939-947.

⁸ *Optatum totius* (1965. oct. 28.) COD 947-959. *Presbyterorum ordinis* (1965. dec. 7.) 1042-1069.

⁹ *Grauiissimum educationis* (1965. oct. 28.) COD 959-968.

¹⁰ *Nostra aetate* (1965. oct. 28.) COD 968-971.

¹¹ *Dei uerbum* (1965. dec. 7.) COD 971-981.

¹² *Apostolicam actuositatem* (1965. dec. 7.) COD 981-1001.

¹³ *Dignitatis humanae* (1965. dec. 7.) COD 1001-1011.

¹⁴ *Ad gentes* (1965. dec. 7.) COD 1011-1042. *Gaudium et spes* (1965. dec. 7.) COD 1069-1135.

¹⁵ BRAVI, M., „Il Sinodo dei Vescovi: istituzione, fini e natura” in *Periodica* 84 (1995) 455-487.

¹⁶ AAS 57 (1965) 775-780.

¹⁷ Paulus VI. motu proprio „*Apostolica sollicitudo*” (15 Sept. 1965) II. „Ad Synodum Episcoporum suapte natura munus pertinet edocendi et consilia dandi. Poterit etiam potestate deliberatiua gaudere, ubi haec ei collata fuerit a Romano Pontifice, cuius erit in hoc casu decisiones Synodi ratas habere.” AAS 57 (1965) 776. vö. ARRIETA, J.I., „Il Sinodo dei Vescovi. Rilevanza della prassi di attuazione in ordine al compimento delle sue finalità istituzionali” in *Ius in vita et in missione Ecclesiae*, Città del Vaticano 1994, 309-323.

¹⁸ HAERING, S., „Kanonistische Bemerkungen zur Geschichte der Bischofskonferenz aufgrund des Nachlasses Faulhaber” in AYMANS, W.-GERINGER, K.T. (ed.), *Iuri Canonico Promovendo* (Festschrifts Herbert Schmitz), Regensburg 1994, 809-834.

¹⁹ Concilium Vaticanum II. Sessio VII. cap. III. *De episcopis in commune plurium ecclesiarum bonum cooperantibus*, 38. 1) „Est episcoporum conferentia ueluti coetus in quo

Az 1965. október 28-án elfogadott *Christus Dominus* kezdetű dekrétum szükségesnek ítélte a kongregációk újra rendezését,²⁰ amelyet VI. Pál pápa *Regimini ecclesiae universae* kezdetű apostoli konstitúciójával hajtott végre 1967. augusztus 15-én,²¹ legutóbb pedig II. János Pál pápa a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióval 1988. június 28-án.²² Szintén új meghatározást nyer az ad limina látogatás, melynek a megyéspüspököknek a Szentszékhez öt évenként benyújtandó jelentésükkel azonos évben kellett eleget tenni.²³

Az egyházmegyék méretével kapcsolatosan már a zsinaton felmerült, hogy azoknak kormányozható méretűnek kell lenniük, amelyekben megfelelő számú papság áll rendelkezésre a lelkipásztori munka ellátására.²⁴ A fenti elvek érvényesítésében részletszabályok születtek az VI. Pál pápa *Ecclesiae Sanctae* kezdetű motu proprio-jaival 1966-ban,²⁵ majd a már említett *Regimini Ecclesiae Universae* motu proprio-jaival.²⁶ Az egyházmegyék méretére és működésére további irányelveket találunk az 1973-as *Ecclesiae Imago* kezdetű direktóriumban,²⁷ illetve a kongregációk illetékességének vonatkozásában a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban.²⁸

A szemináriumi oktatás további megerősítést nyert az *Optatum totius* kezdetű konstitúcióval, amely határozottan állást foglalt az Egyház papképzésének függetlensége mellett, amelyet az 1983-as CIC 232. kánonja és II. János Pál pápa *Pastores dabo vobis* kezdetű adhortációja is hangsúlyoz.²⁹ Az zsinat hatására a „kisebb rendek” kikerültek a „rendek” közül. A két megmaradt szolgálat,

sacrorum antistites cuiusdam nationis uel territorii munus suum pastorale coniunctim exercent ad maius bonum, quod hominibus praebet ecclesia, prouehendum, praesertim per apostolatus formas et rationes occurrentibus aetatis adiunctis apte compositas.” COD 936-937. GUTTIÈREZ, J.L., „L’attività normativa delle Conferenze episcopali” in *Ius in Vita et Missione Ecclesiae*, Città del Vaticano 1994. 605-624.

²⁰ Concilium Vaticanum II. Sessio VII (28 oct. 1965) *De pastoralis episcoporum munere in ecclesia*, cap. I. II. 9. COD 923.

²¹ Vö. PALAZZINI, P., „Le Congregazioni Romane” in BONNET, P.-GULLO, C. (ed.), *La Curia Romana nella Cost. Ap. «Pastor Bonus»* (Studi Giuridici 21), Città del Vaticano 1990. 189-205. különösen 193.

²² Ioannes Paulus II. ap. const. „*Pastor Bonus*” (28 aug. 1988) AAS 80 (1988) 841-912. vö. PALAZZINI, P., „Le Congregazioni” 196-205.

²³ Vö. GHIRLANDA, G., „Rapporti Santa Sede-Vescovi: La visita «ad limina apostolorum»” in BONNET, P.-GULLO, C. (ed.), *La Curia*, 123-149.

²⁴ Concilium Vaticanum II. Sessio VII (28 oct. 1965) *De pastoralis episcoporum munere in ecclesia*, cap. II. 22-24. COD 929-930. és cap. III. 39-41. COD 937-938.

²⁵ Paulus VI. motu proprio „*Ecclesiae Sanctae*” (6 aug. 1966) AAS 58 (1966) 757-787. különösen 12. §. 1.; 42. AAS 58 (1966) 763-764; 782.

²⁶ Art. 49 §. 1. AAS 59 (1967) 901.

²⁷ Sacra Congregatio pro episcopis. Directorium de pastoralis ministerio episcoporum „*Ecclesiae Imago*” (22 feb. 1973) art. 173. *Enchiridion Vaticanum* 4. Bologna 1985.¹³ 1226-1231.

²⁸ Art. 21 §. 2.; art. 76. AAS 80 (1988) 865; 879. Az egész kérdéshez vö. ERDŐ P., „A magyar és európai egyházmegyék alakulása az utóbbi tíz évben” in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 3-4 (1998) 269-277.

²⁹ Ioannes Paulus II. adh. ap. postsyn. „*Pastores dabo vobis*” (25 mart. 1992) AAS 84 (1992) 657-804.

a lektorátus és az akolitátus, a diakónusszentelésre előkészítő feltételként maradt meg. A szent rend legalsóbb foka így a diakonátus, amely felvételétől fogva kötelezett a személy a celibátus megtartására a nyugati Egyházban. A II. Vatikáni Zsinat bevezette az állandó diakonátust, olyanok számára, akik nőtlen vagy nős életállapotban vállalkoznak a papság segítésére az oltár és lekipásztori szolgálatban.

A II. Vatikáni Zsinat eredményei, a Trienti Zsinathoz hasonlóan, a pápai határozatok, a kongregációk tevékenysége és az egyes egyházmegyei zsinatok útján kerültek át az egyházi életbe.³⁰ Az 1983. január 25-én kihirdetett új *Codex iuris canonici*, amelyet XXIII. János pápa az egyetemes zsinat összehívásával együtt kezdeményezett, illetve az 1990. október 18-án kihirdetett *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, feldolgozta mindazt az új szempontot, amely a zsinat eredményeképpen napvilágra került, de megőrizte az Egyház fegyelmi hagyományát, amely benne szerves egységet alkot³¹ és amit mindig figyelembe kell venni, ha a régi jogot tartalmazó rendelkezéseket a lelkek üdvösségének szem előtt tartásával értelmezzük.³²

³⁰ Magyarországon pl. Esztergom-Budapest (1994), Szeged-Csanád (1995), Vác (1995), Eger (1996) stb.

³¹ Vö. Ioannes Paulus II. const. ap. „*Sacrae disciplinae leges*” (25 ian. 1983) AAS 75 (1983-II) VII-XIV. (...) „Codex, utpote cum sit primarium documentum legiferum Ecclesiae, innixum in hereditate iuridica et legifera Reuelationis atque Traditionis, pernecessarium instrumentum censendum est, quo debitus seruetur ordo tum in uita indiuiduali atque sociali, tum in ipsa Ecclesiae nauitate. Quare, praeter elementa fundamentalia structurae Ecclesiae a Diuino Conditorum statuta uel in apostolica aut ceteroquin in antiquissima traditione fundata, ac praeter praecipuas normas spectantes ad exercitium triplicis muneris ipsi Ecclesiae demandati, Codex quasdam etiam regulas atque agendi normas definiat oportet.” AAS 75 (1983-II) XII-XIII.

³² C. 6. §. 2.

SCHANDA Balázs

VALLÁSI VONATKOZÁSÚ EURÓPAJOGI NORMÁK*

I. A VALLÁSSZABADSÁG; II. AZ EGYHÁZAK JOGI HELYZETE; III. A DISZKRIMINÁCIÓTILALOM; IV. ÁLLATVÉDELME ÉS VALLÁSSZABADSÁG; V. ADATVÉDELME; VI. KULTÚRA, MÉDIA, SZERZŐI JOG; VII. PÉNZÜGYI KÉRDÉSEK (ADÓ, VÁM)

Az Európai Unióhoz való csatlakozással megváltozik a magyar jogforrási rendszer és európai jogi normák közvetlenül alkalmazhatók lesznek Magyarországon. Bár az integráció eredetileg a gazdaság és a biztonság kihívásaira kerekített választ, és szem előtt tartja a szubszidiaritás elvét, mégis mára számos olyan közösségi norma jött létre, mely az egyházi életet is befolyásolja.¹ A legnagyobb kihívásokkal minden bizonnyal a munkajog területén szembesülünk, de az integráció az egyházi adatkezeléssel kapcsolatban is felvet kérdéseket.

I. A VALLÁSSZABADSÁG

Az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződés 6. cikkének (2) bekezdése szerint az Unió – a tagállamok közös alkotmányos hagyományainak megfelelően – tiszteletben tartja az Európai Emberi Jogi Egyezményben foglalt alapvető jogokat. Az Európai Közösséget létrehozó szerződés hatályos szövege átfogó módon rögzíti a diszkriminációtilalmat (13. cikk). Az Alapvető Jogok Chartája, melyet nagy viták után 2000. decemberében hirdettek meg az Unió szervei, 10. cikkében rögzíti a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságát. A Charta oktatáshoz való jogról szóló 14. cikkének (3) bekezdése szerint „tiszteletben kell tartani az oktatási intézmények alapításának szabadságát a demokratikus elvek és a szülők azon jogai kellő tiszteletben tartása mellett, hogy gyermekeik számára a vallásuknak, filozófiai vagy pedagógiai meggyőződésüknek megfelelő nevelést biztosítsanak, az e jogok és szabadságjogok gyakorlását szabályozó nemzeti jogszabályokkal összhangban.” A 21. cikk átfogó módon tiltja a diszkriminációt, többek között a vallási alapon történő diszkriminációt. A 22. cikk pedig hitet tesz amellett, hogy „Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget.”

* Ezúton mondok köszönetet dr. Szentmáry Kingának az Igazságügyi Minisztérium Fordítás-koordináló Egysége munkatársának az anyag összeállításához nyújtott szakmai segítségéért

¹ Az Igazságügyi Minisztérium az Európai Közösségek teljes hatályos joganyagáról hivatalos fordítást készít, melyet folyamatosan hozzáférhetővé tesz honlapján: www.im.hu

II. AZ EGYHÁZAK JOGI HELYZETE

Az Amszterdami Szerződéshez csatolt 11. jegyzőkönyv szerint „Az Európai Unió tiszteletben tartja és nem változtatja meg az egyházak és vallási egyesületek vagy közösségek tagállamokban meglévő státuszát. Az Európai Unió hasonlóan tiszteletben tartja a filozófiai és nem-vallási szervezetek státuszát is.” Azaz ezen a téren érvényesül a szubszidiaritás elve. Az egymástól – olykor egy szövetségi államon belül is erősen eltérő, történelmileg meghatározott – eltérő állami egyházi jogi modellek harmonizációjára nincs mandátuma az Uniónak, de ezt kívánatosnak sem tekinthetjük.

Görögország csatlakozásakor merült föl sajátos kérdésként Athosz hegyének a görög alkotmányban is rögzített kivételes státusza. Görögország ragaszkodott ahhoz, hogy a közösségi jog elismerje e spirituális és vallási alapokon nyugvó státuszt, mely egy Görögország és az Európai Közösségek által kiadott közös nyilatkozatban meg is történt (a kérdésnek elsősorban a vám- és adójogi összefüggései vannak, de érinti a letelepedési szabadságot is; ld. pl. a Tanács 92/12/EGK irányelve 2. cikkének 5. pontját, 1992. február 25.).

III. A DISZKRIMINÁCIÓTILALOM

Minden bizonnyal a vallásszabadságot leginkább érintő európai jogi normaanyag a diszkriminációtilalom összefüggésében alakult ki. Ezen belül a munkajogi kérdésekben született a legtöbb előírás és jogeset. Az Unió természetéből fakadóan az egyenlő esélyek biztosítására törekszik, azaz egyfajta a versenyszabadságot próbál érvényesíteni a munka világában.

Más elemek mellett, az esélyegyenlőség érdekében, a vallási, illetve hitbéli meggyőződésen alapuló hátrányos megkülönböztetést hangsúlyosan tiltják. A dolgozók alapvető szociális jogainak chartája (1989. december 9.) preambulumban (hasonlóan az Európai Szociális Charta (1961) preambulumaéhoz) rögzíti a diszkriminációtilalmat. Az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság 1986-ban közös nyilatkozatot adott ki a rasszizmus és a xenofóbia ellen. Az Európai Központi Bank magatartási szabályzata (2001. március 8.) és más rendeletek, melyek a közösségi intézményekben a foglalkoztatást szabályozzák (1860/76 (1976. június 29.), 1859/76 (1976. június 29.) kitérnek a hátrányos megkülönböztetés tilalmára. A Tanács 781/98 rendelete (1998. április 7.) rögzíti a közösségi intézmények dolgozóinak jogát az egyenlő elbánásra.

A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatási és munkahelyi egyenlő bánásmód általános kereteinek a létrehozásáról preambulumban kiemeli, hogy „A valláson, meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy nemi irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés alááshatja az EK-Szerződés célkitűzéseinek az elérését, különösen a nagyfokú foglalkoztatás és szociális védelem megvalósulását, az életszínvonal növelését, az életminőség javítását, a gazdasági és társadalmi kohéziót és szolidaritást, valamint a személyek szabad mozgását.” (11. preambulumbekzdés). „E célból minden közvetlen vagy közvetett, valláson, meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy nemi irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetést azokon a területeken,

amelyekre ennek az irányelvnek a hatálya kiterjed, a Közösség egész területén meg kell tiltani. A hátrányos megkülönböztetés e tiltását a harmadik országok polgáira is alkalmazni kell, de nem terjed ki a nemzeti hovatartozás alapján való megkülönböztetésre, és nem érinti a harmadik országokból származó személyek belépését és letelepedését, valamint munkavállalási jogukat.” (12. Preambulumbekezdés) „Nagyon korlátozott körülmények között igazolható az eltérő bánásmód, ahol a valláshoz, meggyőződéshez, fogyatékosághoz, korhoz vagy nemi irányultsághoz kapcsolódó jellemző valódi és meghatározó alkalmazási elvárást hoz létre, amikor a cél legitím és az elvárás arányos. Az ilyen körülményeket a tagállamok által a Bizottsághoz eljuttatott információknak tartalmazniuk kell.” (23. preambulumbekzdés) „Az Európai Unió az egyházak és nem-felekezeti szervezetek jogállásáról szóló 11. Nyilatkozatában, amelyet az Amszterdami Szerződés záródokumentumához mellékeltek, kifejezetten elismerte, hogy tiszteletben tartja és nem kérdőjelezi meg a tagállamok egyházi, vallási szövetségei vagy közösségei nemzeti jog alapján való jogállását, és ugyanilyen módon tiszteletben tartja a filozófiai és nem-felekezeti szervezetek jogállását. Ezt szem előtt tartva a tagállamok fenntarthatnak vagy meghatározhatnak valódi, legitím és igazolt alkalmazási elvárásokat, amelyeket foglalkozási tevékenységnél megkövetelnek.” (24. preambulumbekzdés) „A hátrányos megkülönböztetés tilalma nem sértheti egy bizonyos valláshoz, meggyőződéshez, fogyatékosághoz, életkorhoz vagy nemi irányultsághoz tartozó személyek csoportja által elszenvedett hátrányok megakadályozását vagy kompenzálását célzó intézkedések fenntartását vagy meghozatalát, és az ilyen intézkedések megengedhetik egy bizonyos valláshoz, meggyőződéshez, fogyatékosághoz, életkorhoz vagy nemi irányultsághoz tartozó személyek szervezeteinek működését, amelyek fő célja e személyek különleges igényeinek a támogatása.” (26. Preambulumbekzdés) „A valláson, meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy nemi irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetésben részesülő személyeknek megfelelő jogi védelmi eszközökkel kell rendelkezniük. Azért, hogy hatékonyabb védelmi szintet biztosítsanak, szövetségeket, jogi személyeket is fel kell ruházni a joggal, hogy eljárjanak, amint azt a tagállamok meghatározzák, akár az áldozatok részéről, akár támogatásukra, a bírósági képviselőre és védelemre vonatkozó nemzeti eljárásrend sérelme nélkül.” (29. Preambulumbekzdés) „A bizonyítási teher szabályait kell alkalmazni, amikor hátrányos megkülönböztetés esetének gyanúja merül fel, és – az egyenlő bánásmód elvének hatékony alkalmazása érdekében –, a bizonyítási teher visszaszáll az alperesre, amikor előáll a hátrányos megkülönböztetés bizonyítéka. Azonban nem az alperes feladata annak bizonyítása, hogy a felperes egy bizonyos valláshoz, meggyőződéshez tartozik, egy bizonyos fogyatékosága van, egy bizonyos életkorhoz vagy nemi irányultsághoz tartozik.” (31. Preambulumbekzdés)

Az irányelv célja, hogy „a valláson, meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy nemi irányultságon alapuló, foglalkoztatási és munkahelyi vonatkozású hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek a megállapítása az egyenlő bánásmód elvének a tagállamok általi megvalósításra való tekintettel.”

Az irányelv 4. cikke szerint „nem jelent hátrányos megkülönböztetést, ahol az érintett foglalkozás tevékenységeinek a természete vagy az összefüggésrendszere miatt, amelyben azokat végrehajtják, az ilyen jellemző valódi és meghatározó foglalkozásbeli követelményt jelent, feltéve, hogy a cél legitim és a követelmény arányos. A tagállamok fenntarthatják az ennek az irányelvnek az elfogadása idején hatályban levő nemzeti jogszabályaikat vagy rendelkezhetnek az ennek az irányelvnek az elfogadása idején meglévő nemzeti gyakorlatuk beillesztéséről jövődő jogszabályaikba, amelyeknek megfelelően az egyházak és egyéb, valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű köz- vagy magánszervezetek esetében egy személy vallásán vagy meggyőződésén alapuló eltérő bánásmód nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek, ahol – ezeknek a tevékenységeknek a jellege vagy végrehajtásuk összefüggései miatt – egy személy vallása vagy meggyőződése valódi, legitim és igazolt foglalkozási követelmény, tekintettel a szervezet szellemiségére. Ez az eltérő bánásmód a tagállamok alkotmányos rendelkezéseit és a közösségi jog általános elveit figyelembe véve hajtandó végre, és nem igazolhat más alapokon történő hátrányos megkülönböztetést. Feltéve, hogy rendelkezéseit máskülönben tiszteletben tartják, ez az irányelv nem érinti a nemzeti alkotmányokkal és törvényekkel összhangban tevékenykedő egyházaknak és egyéb, valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű köz- vagy magánszervezeteknek azt a jogát, hogy elvárják az értük dolgozó egyénektől, hogy hittel, és a szervezet szellemiségéhez lojálisan tevékenykedjenek.”

Sajátos kivételként, leküzdendő a katolikusok több évszázados diszkriminációjának következményeit, a rendelet kifejezett kivételt tesz az észak-írországi rendőrség és a tanerők vonatkozásában: amíg a nemzeti jog a rendőrség és a tanári kar soraiba való felvételnél indokoltnak látja az egyensúlyteremtés érdekében az egyik felekezetet előnyben részesítését, ezt az Unió nem tartja diszkriminatívnak (15. cikk).

Összességében megállapítható, hogy az Unió határozottan tiltja – többek között a vallási alapon történő – diszkriminációt a munka világában. Ugyanakkor az elkötelezett szervezetek, intézmények (pl. az egyházi intézmények) fenntartják vallásilag meghatározott elvárásaikat dolgozóikkal szemben.

Magyarországon az egyházi intézmények számára – különösen az egyház közszolgálati szerepvállalása nyomán – nagy kihívás a munkavállalók elkötelezettségének biztosítása. Az intézmény jellege iránti lojalitás biztosítása óhatatlanul (munka)jogi kérdéseket is felvet. Az egyházi intézmény azonosulhat fenntartója meggyőződésével és ezt ki is fejezheti: sajátos arculatot alakíthat ki. A Munka Törvénykönyve rögzíti, hogy „A munkaviszonnyal kapcsolatosan tilos hátrányos megkülönböztetést alkalmazni a munkavállalók között nemük, koruk, nemzetiségük, fajuk, származásuk, vallásuk, politikai meggyőződésük, munkavállalói érdekképviselői szervezethez való tartozásuk, vagy ezzel összefüggő tevékenységük, továbbá minden egyéb, a munkaviszonnyal össze nem függő körülmény miatt. Nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek a munka jellegeből vagy természetéből egyértelműen következő megkülönböztetés.”(5. § (1)) A munkavállalót védő fontos szabály, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilal-

mának megszegésével kapcsolatos vita esetén a munkáltatónak kell bizonyítania, hogy nem sértette meg a tilalmat, azaz a bizonyítási teher megfordul. A Munka Törvénykönyve tehát Magyarországon is lehetővé teszi „a munka jellegéből vagy természetéből egyértelműen következő” megkülönböztetést. Azonban a Munka Törvénykönyve nem teszi kimondottan lehetővé a munkaadó jellegéből fakadó különbségtételt. Az egyházak önállóságát védő alkotmányi rendelkezéssel összhangban azonban a bírói gyakorlatnak a munkaügyi jogvitákban az Egyház minden munkavállalója esetében el kellene ismernie, hogy munka jellegéből következik egy sajátos lojalitás-igény.

Mely intézményekben, milyen munkakörökre vonatkoztatható az egyházi önállóság védelmének e vonatkozása? Alapvetően azokat az egyházi intézményeket kell ide sorolnunk, melyek az Egyház feladatához kapcsolódó tevékenységet folytatnak. Az Egyház, mint munkaadó megkövetelheti azt, hogy a munkavállaló katolikus legyen, hogy hitét gyakorolja, egyháziilag rendezett életállapotban éljen és eleget tegyen egyházi kötelezettségeinek. E kötelezettségek megítélésében az Egyház hivatalos álláspontját kell figyelembe venni, azaz a munkaügyi bíróság nem támaszkodhat egy-egy teológus szakvéleményére. A követelményeket nem lehet utólag és nem lehet ad hoc jelleggel megállapítani és egységesen kell alkalmazni: azaz nem szolgálhatnak pusztán ürügyként adott esetben a felmondásra. Ha egy adott személy egyháziilag rendezetlen életállapota ismert volt akkor, amikor alkalmazásba vette az Egyház, akkor e körülmény aligha lehet a felmondás oka. A lojalitás érvényesítésének megvannak a(z) államilag érvényesíthető) határai: nem csak önkényes nem lehet a követelményrendszer, hanem tiszteltben kell tartania a munkavállaló magánszféráját: nem foghatja át teljes életvezetését. Azaz míg a rendezetlen életállapot, vagy terhességmegszakítás végzése kizárhatja a felvételt, vagy felmondási ok lehet, a munkaadó arról már nem tájékozódhat, hogy az amúgy rendezett házasságban élő munkavállaló milyen családtervezési gyakorlatot folytat. Azt természetesen megkövetelheti, hogy adott esetben egy pedagógus az Egyház álláspontját képviselje e kérdésben. A társadalom és az Egyház értékítéleteinek diverganciája nem lehetetlenítheti el az egyházi identitás érvényesítését: a bíróságoknak akkor is el kell ismerniük az egyházi szempontokat, ha azokat ténylegesen a társadalom túlnyomó többsége nem is fogadja el. Ennek ellenére a keresztény erkölcs követelményeit nem tekintheti az állam az elvárhatóság mértékét meghaladónak. Fontos azonban a forma és a mód, ahogy szempontjait az Egyház érvényesítheti. Az egyházi munkavállaló nem csupán sajátos módon résztvevője Egyház működésének, hanem külső megjelenését is meghatározza. Az Egyház nyilvánvaló érdeke, hogy saját munkavállalója ne diszkreditálja, hitelességét ne ássa alá. Így némi lépcsőzetesség is elképzelhető, hiszen ebből a szempontból alapvetően különbözik egy egyházi iskola tanára, akin végülis az intézmény elkötelezett jellege múlik, és az iskola takarítószemélyzete. Azonban alapvetően abból kell kiindulnunk, hogy az Egyház minden munkavállalójától sajátos lojalitást követelhet meg, köztük egyesektől megkövetelheti, hogy a minimális lojalitáson (ne okozzon botrányt) túl ténylegesen példás keresztény életet éljen. Más felekezethez tartozó, vagy más vallású (esetleg vallástalan) munkavállalókkal szemben is megkövetelhető a lojali-

tás, mind az intézmény jellegének tiszteletben tartása, mind a tisztességes életvezetés vonatkozásában. A katolikus intézmény ez utóbbi vonatkozásban követheti a kánonjog házasság-felfogását is, így adott esetben elbocsáthatja az újráházasuló protestáns alkalmazottat. Azonban igen fontos, hogy e követelményt az Egyház egységesen alkalmazza. Ha az egyik katolikus iskola igazgatójának házasságtörő kapcsolata miatt mondanak fel, a másik katolikus iskola igazgatója vonatkozásában azonban az Egyház elnézi ezt, akkor a világi bíróságtól nem várható el, hogy a felmondás érvényességét elfogadja. Előbb-utóbb szükségessé válhat az is, hogy a világi alkalmazottakat foglalkoztató egyházi jogi személyek (és közvetve az egyházi alkalmazottak) számára az illetékes egyházi hatóság egyértelmű eligazítást adjon arról, hogy milyen formában rögzítsék a munkaszerződésben a sajátos lojalitást és arról, hogy mi e lojalitás tartalma. Az ilyen kérdések miatt induló perek száma a jövőben minden bizonnyal emelkedni fog. A megfelelő munkaszerződések, az egyházi autonómiát elismerő bírósági gyakorlat mellett szükség lenne a törvényi garanciákra is. Az idézett irányelv a meglévő kivételek fenntartását teszi lehetővé a tagállamok számára, azonban kizárni látszik új kivételek teremtését. Így még a csatlakozás előtt rögzíteni kellene, hogy Magyarországon sem „minősül hátrányos megkülönböztetésnek egyházak és egyéb, valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű köz- vagy magánszervezetek esetében egy személy vallásán vagy meggyőződésén alapuló eltérő bánásmód, ahol – ezeknek a tevékenységeknek a jellege vagy végrehajtásuk összefüggései miatt – egy személy vallása vagy meggyőződése valódi, legitim és igazolt foglalkozási követelmény, tekintettel a szervezet szellemiségére”.

Az európai jogban munka világa mellett a diszkriminációt más jellegű előírások is tiltják, így a közigazgatásban az Európai Parlament tisztviselői számára kiadott magatartási szabályzat tiltja az állampolgárokkal való kapcsolattartásban a diszkriminációt, vagy az Unió által biztosított fejlesztési segélyek vonatkozásában rögzíti ezt az elvet a Tanács 976/1999/EK rendelete (1999. április 29.).

A vasárnap védelme a tagállamok joghatóságába tartozó kérdés, azonban uniós jogszabályok jelzik, hogy a kérdésnek vallási jelentősége is van (ld. a Tanács 94/33/EK irányelvét (1994. június 22.) és a 93/104/EK irányelvét (1993. november 23.))

IV. ÁLLATVÉDELEM ÉS VALLÁSSZABADSÁG

Az állatok védelméről szóló nyilatkozat (Az Európai Közösséget létrehozó szerződés 33. kiegészítő jegyzőkönyve) rögzíti, hogy a sajátos vallási rítusok, kulturális hagyományok és regionális örökség az állatvédelem terén figyelembe veendő. A Tanács friss hús előállításáról és kereskedelméről szóló irányelvre az állatok vágásával kapcsolatban utalást tesz a sajátos vallási előírásokra (93/119/EK (1993. december 22.)). A vallási hatóság, mely a rituális vágást végzi, a hatósági állatorvos felügyelete alatt áll. Rituális vágás esetén az állat kábítása nem kötelező. [Továbbá: 92/116/EGK, 83/90/EGK (1983. február 7.) a 64/433/EGK) módosításáról, 75/431/EGK (1975. július 10.) a 71/118/EGK módosításáról, 74/577/EGK (1974. november 18.), 72/462/EGK (1972. december 12.), 69/349/EGK (1969. október 6.), 95/23/EGK (1995. június 22).]

V. ADATVÉDELEM

Az Európai Parlament és a Tanács 2000. december 18-ai 45/2001/EK rendelete az adatvédelemről tiltja „az olyan személyi adatok feldolgozása, amelyek faji vagy etnikai hovatartozásra, politikai véleményre, vallási vagy filozófiai meggyőződésre, szakszervezeti tagságra, valamint az egészségre vagy a szexuális életre vonatkoznak.” (10. cikk 1. bekezdés). E tilalom azonban nem alkalmazandó abban az esetben, ha – többek között – „a feldolgozás közösségi intézmény vagy testület részét képező, a 95/46/EK irányelv szerinti nemzeti adatvédelmi törvény alá nem eső nonprofit testületi alany megfelelő biztosítékok mellett végzett törvényes tevékenysége keretében történik, politikai, filozófiai, vallási vagy szakszervezeti céllal, és azzal a feltétellel, hogy a feldolgozás kizárólag az ilyen testület tagjaira, vagy olyan személyekre vonatkozik, akik azzal rendszeres kapcsolatban állnak a testület céljainak megfelelően, és az adatok nem adhatók ki harmadik fél részére az adat alanyok hozzájárulása nélkül.”

Az adatvédelemről szóló irányelv – a magyar törvényhez hasonlóan (1992. évi LXIII. tv. 30. § b)) – kiveszi a vallási testületek adatkezelését az általános szabályok közül, azonban a megfogalmazás annyival szűkebb, hogy ezt csak a tagok, vagy a „testülettel rendszeres kapcsolatban állók” vonatkozásában teszi meg. Kérdésként merülhet fel, hogy a szervezetet elhagyók mennyiben igényelhetik adataik törlését. Erre a hatályos magyar jogszabály nem lehetőséget, azonban az EU irányelv látszólag ezt igényelné. Ebben az összefüggésben nyilvánvaló problémaként merül fel, hogy a tagság definiálására csak az adott testület lehet jogosult.

VI. KULTÚRA, MÉDIA, SZERZŐI JOG

Az Európai Parlament és a Tanács 97/36/EK irányelve szerint istentiszteletek közvetítése nem szakítható meg reklámmal. Más vallási műsorok csak akkor szakíthatók meg hirdetésekkel, ha 30 percnél hosszabbak. A tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a televíziózás ne tartalmazzon gyűlöletkeltést faji, nemi, vallási vagy nemzetiségi alapon. A televíziós hirdetések nem sérthetnek vallási vagy politikai meggyőződést (ld. a Tanács 89/552/EGK irányelvét (1989. október 3.)).

Az egyházi intézmények által leltárba vett, a nemzeti jogalkotás által, mint művészi, történelmi vagy régészeti értékkel bíró tárgyak a közgyűjteményekhez hasonlóan a kulturális javak védelme alá tartoznak (93/7/EGK irányelv (1993. március 15.)).

VII. PÉNZÜGYI KÉRDÉSEK (ADÓ, VÁM)

Több kisebb jelentőségű adózási ügyi irányelv mellett az értéktöbblet-adó közös szabályaira vonatkozó 6. irányelv jelzi, hogy a vallási és világnézeti szervezetek bizonyos eszközei mentességet élvezhetnek (pl. kórházi és orvosi felszerelés, jóléti és szociális tevékenységhez szorosan kapcsolódó eszközök, ifjúság- és gyermekvédelmi szolgálatok eszközei, oktatási eszközök – a vallási szerve-

zetek ilyen jellegű intézményei a közszférához hasonló kedvezményeket élvezhetnek (13. cikk).

A behozatali vámok alól teljes mentességet kaphatnak az időlegesen (egyes rendezvényekre) behozott vallási célú tárgyak (ld. a Bizottság 2454/93/EGK rendeletét (1993. július 2.)).